

Távolról kell kezdenem, hogy elmondhassam történetemet. Ha lehetséges volna, még távolabbra kellene visszakanyarodnom, egészen gyermekkorom legkorábbi esztendeiig, sőt még azon is túl, vissza egészen származásom messzeségeibe.

A költők, ha regényt írnak, úgy tesznek, mintha istenek volnának, és teljesen rálátnának bármely emberi történetre, képesek lennének megragadni és úgy ábrázolni, mintha maga az Isten mesélné el leplezetlenül, mindenütt a lényegét látva. Erre én képtelen vagyok, akárcsak a költők. Történetem azonban fontosabb számomra, mint bármely költőnek a sajátja; mert ez az enyém, és egy emberről szól – nem egy kitalált, lehetséges, eszményi vagy valamiképp nem jelenvaló, hanem egy valóságos, egyszeri, élő emberi történet. Hogy mit is jelent egy valóban élő ember, azt manapság mindenesetre kevesebben tudják, mint valaha bármikor is; halomra lövik az embereket, pedig minden ember a természet becses, egyszeri kísérlete. Ha nem vol-

nánk többek egyszeri embereknél, egy puskagolyóval valóban mindnyájunkat tökéletesen kiiktatnának a világból, és akkor semmi értelme sem volna történeteket mesélni. Az ember azonban nem csupán önmaga, hanem egy olyan egyszeri, egészen különös, minden esetben fontos és figyelemre méltó pont, melyben a világ jelenségei keresztezik egymást – csak egyetlenegyszer és soha többé úgy, ahogyan épp akkor. Ezért fontos, örök és isteni minden ember története, ezért csodálatos és minden pillanathoz méltó minden ember, ameddig csak él, és teljesíti a természet akaratát. Mindegyikükben alakot öltött a szellem, mindegyikükben szenved a teremtmény, mindegyikükben egy megváltót feszítenek keresztre.

Ma kevesen tudják, mi az ember. Ám sokan érzik, és ezért könnyebben halnak meg, mint ahogy én is könnyebben halok meg, ha befejezem ezt a történetet.

Nem tartom magam olyan embernek, akit tudással áldottak meg. Jószerével én mindig csak kerestem, és keresek még most is, de immár nem a csillagokban és a könyvekben, hanem kezdem meghallani azokat a tanításokat, melyeket a vérem pezsdít bennem. Történetem nem kellemes, nem mézesmázos és nem is harmonikus, mint a kitalált történetek; értelmetlen és zavaros, őrületes és álomszerű az íze, mint minden ember történetéé, aki nem akar többé hazudni magának.

Minden ember élete út önmagához, egy út kipróbálása, egy ösvény megsejtése. Egyetlen ember sem volt soha teljesen önmaga, ám mindenki törekszik rá, hogy az legyen: valaki homályosan, valaki világosabban, mindenki a maga módján. Minden ember élete végéig magával hordozza születése maradékait, egy ősvilág iszapját és tojáshéját. Egyesek soha sem lesznek emberek: békák, gyíkok, hangyák maradnak. Mások felül emberek, alul halak. De mindnyájan a természet próbálkozásai az ember felé. És mindnyájuknak közös az eredete, az anyja; mindnyájan ugyanabból a mélységből jövünk, és mindnyájan ennek a mélységnek a kísérleteként és kölykeként törekszünk saját célunk felé. Megértjük egymást, ám megfejteni csak önmagunkat tudjuk.

Első fejezet

KÉT VILÁG

Történetemet egy olyan élménnyel kezdem, amely abból az időből származik, amikor tízéves voltam, és kisvárosunk gimnáziumába jártam.

Sokféle illat száll felém, és lelkemet búskomor és jóleső borzongással járja át: sötét utcák, világos házak és tornyok, a toronyóra kondulásai és emberarcok, lakályos és meghitt, titokzatos és félelmetesen kísérteties szobák. Meleg szűkösség szaga száll, nyulaké és szolgálólányoké, bevált háztartási szerké és aszalt gyümölcsé. Két világ kavardott ott össze, két pólus felől érkezett éjszaka és nappal.

Az egyik világot szülőházam jelentette, igazából azonban még annál is szűkebb volt, és tulajdonképpen csak a szüleimre korlátozódott. Ezt a világot javarészt ismertem: szeretetnek és szigornak, példaképnek és iskolának hívták. Ehhez a világhoz szelíd tündöklés, fényesség és tisztaság tartozott, gyöngéd, barátságos szó, mosott kéz, tiszta ruha, jó erkölcs uralkodott. Reggeli korálokat énekeltek, és karácsonyt ünnepeltek. Ebben a világban egyenes

vonalak és utak vezettek a jövőbe, kötelesség és vétek, lelkiismeret-furdalás és megbánás, megbocsátás és jó szándék, szeretet és tisztelet, bibliai ige és bölcsesség honolt. Ha az ember világos és tiszta, szép és rendezett életre vágyott, ehhez a világhoz igazodott.

Egy másik világ is elkezdődött már itt, a házunkban, egy teljesen másik, más volt a szaga, másként beszélt, mást ígért, és mást követelt. Ebben a második világban cselédlányok és iparostanoncok, rémhítoriák és botrányhírek éltek, elrettentő, csábító, félelmetes, titokzatos dolgok és ügyek tarka kavalkádja hömpölygött: mézárszék és börtön, részegek és rikácsoló asszonyok, ellő tehének, felbukott lovak, betörésekről, emberölésekről és öngyilkosságokról keringő történetek. Ezek a szép és rettenetes, vad és irtóztató dolgok vetek körül mindenütt: a szomszédos utcában, a szomszédos házban. Rendőrök és csavargók járkáltak mindenfelé, részeg férfiak verték feleségüket, esténként fiatal lányok rajzottak ki a gyárakból, öregasszonyok rontottak meg és nyomorítottak meg embereket, az erdőben haramiák tanyáztak, csendőrök gyújtogatókat csíptek nyakon – mindenütt bugyogott és illatozott ez a második, mohó világ, mindenütt, csak a szobáinkban nem, ahol anyánk és apánk őrködött. És ez nagyon jó volt így. Csodálatos, hogy nálunk otthon béke, rend és nyugalom, kötelesség és jó lelkiismeret, megbocsátás és szeretet lakozott – és az is cso-

dálatos, hogy mindaz a más is létezett: a lárma és a kavalkád, a sötétség és az erőszak, ahonnan egy ugrással az anyjához menekülhetett az ember.

Különös, ahogyan ez a két világ találkozott egymással, amilyen közel voltak egymáshoz! Amikor például Lina, a cselédlányunk az esti áhítatnál a lakószoba ajtaja mellett ült, és csengő hangon énekelte velünk, miközben tiszta kezét kisimította kötélynén nyugtatta, egészen anyánkhoz és apánkhoz tartozott, hozzánk, a fényes és igaz világhoz. Mindjárt ez után, amikor a konyhában vagy a fáskamrában a fej nélküli manóról mesélt, vagy a mézárszékben a szomszédasszonyokkal civakodott, egészen más volt, akkor a másik világhoz tartozott, és titkok lengték körül. És így volt ez mindennel, leginkább énvelem. Persze én azért a fényes és jó világhoz tartoztam, szüleim gyermeke voltam, de bármerre néztem vagy füleltem, mindenütt ott leselkedett az a másik, és én abban is benne éltem, bár gyakran idegennek és kísértetiesnek éreztem, és rendszerint rossz lelkiismeretem támadt, és szorongtam. Időnként azonban a legszívesebben mégis a tiltott világban éltem, és amikor hazatértem a világosságba – bármennyire elkerülhetetlen és jó volt is –, mintha egy kevésbé szép, unalmasabb és sivárabb világba tértem volna vissza. Többnyire tudtam: életem célja, hogy olyan legyek, mint apám és anyám, olyan világos és tiszta, olyan megfontolt és rendezett; addig azonban még hosszú

volt az út; koptathattam az iskolapadot, egyetemre járhattam, próbákat kellett kiállnom és vizsgákat letennem, és közben az út mindig a másik, a sötétebb világ mellett vitt, keresztezte itt-ott, és egyáltalán nem tűnt lehetetlennek, hogy megragad és elszüljed benne az ember. Ismertem történeteket efféle tékozló fiúkról, melyeket szenvedéllyel faltam. A hazatérés az apához és a jóhoz felszabadító és csodálatos volt, tökéletesen éreztem, hogy kizárólag ez a helyes, a jó és a kívánatos, és mégis, a történetnek az a része, amelyik a gonoszok és tékozlók között játszódott, sokkal jobban csábított, és ha elmondhattam, bevallhattam volna, sokszor bizony sajnáltam, hogy a tékozló megbánta bűnét, és hazatért. De ilyet nem mondhatott, de még csak nem is gondolhatott az ember. Valahogy csak úgy ott volt, sejtelemként vagy lehetőségként, az érzés legmélyén. Ha elképzelttem az ördögöt, jól megfért odalent az utcán, áruhában vagy leplezetlenül, vagy akár a piacon vagy egy fogadóban, de nálunk, odahaza semmiképp.

Nővéreim szintén a fényes világhoz tartoztak. Gyakran úgy tűnt, hogy ők közelebb vannak apánkhoz és anyánkhoz, jobbak, finomabbak, makulátlanabbak nálam. Nekik is voltak hibáik, néha illetlenül viselkedtek, de úgy láttam, ezek nem ütöttek olyan mély sebet, mint az enyéim, amikor is találkozásom a gonosszal gyakran igencsak megviselt és gyötört, amikor a sötét világ sokkal közelebb

állt hozzám. Nővéreimet, akárcsak szüleinket, kí mélnem és tisztelnem kellett, és ha összevesztem velük, saját lelkiismeretem előtt mindig én voltam a rossz, a bujtogató, akinek bocsánatot kellett kérnie. Mert nővéreimben a szüleimet sértettem meg, a jót és a tiszteletet parancsolót. Voltak titkaim, melyeket a legmegátalkodottabb utcagyerekkel sokkal inkább meg tudtam osztani, mint a nővéreimmel. Jó napokon, amikor ragyogott minden, és a lelkiismeretem sem háborgott, szívesen játszottam velük, jól és illedelmesen viselkedtem, és magamat is derék, nemes lelkű fiúnak láttam. Csakis ilyenek lehetek az angyallá vált emberek! Ennél magasabb dolgot nem ismertünk, és édesen és csodálatosan elképzeltük, hogy angyalok vagyunk, és ilyenkor fényes, karácsonyi csengő-bongó hang, illetve boldogság lebegett körülöttünk. Ó, milyen ritkán sikerült ilyen órákra és napokra bukkanni! Játék közben, jó, ártatlan és engedélyezett játék közben gyakran úgy elkapott a szenvedély és a hév, hogy a nővéreim már nem bírták tovább, ez pedig veszekedéshez és szerencsétlenséghez vezetett, és ha ilyenkor előntött a méreg, rettenetesen dühbe gurultam, és olyasmit tettem és mondtam, amiről már akkor mélységesen és égetően éreztem, hogy galádság, amikor elkövettem és kimondtam. Ezután a megbánás és megtörtség gonosz, sötét órái következtek, majd a fájdalmas pillanat, amikor bocsánatot kértem, ez után néhány órára vagy pilla-

natra újra fényesség ragyogott, és csendes, háládatos, harmonikus boldogság uralkodott.

A gimnázium növendéke voltam, a polgármester és a főerdész fia is az osztályomba járt, és meglátogatott néha: mindketten vadócok voltak, mégis a jó és engedélyezett világhoz tartoztak. A szomszéd fiúkkal, akik a népiskolába jártak, mégis közelebbi kapcsolatba kerültem, pedig egyébként megvetettük őket. Együkükkel kezdődik történetem.

Egy szabad délutánon – alig múltam tízéves – két szomszéd fiúval csatangoltam. Egyszer csak egy nagyobb, erősebb, nyers, úgy tizenhárom éves, népiskolás suhanc, egy szabó fia csapódott hozzánk. Az apja ivott, és az egész családnak rossz híre volt. Jól ismertem Franz Kromert, féltem tőle, és nemigen tetszett, hogy mellénk szegődött. Férfias modort vett fel, és utánozta a fiatal gyári munkások járását és szólamait. Vezetésével a híd mellett lementünk a folyópartra, és a híd első íve alatt elrejtőztünk a világ elől. A boltozatos hídfal és a renyhén folydogáló víz közti keskeny partot szemét borította: cseréptörmelék, limlom, kusza, rozsdás vasdrótkötegek meg egyéb mocskok. Néha találni lehetett hasznos dolgokat is; Franz Kromer irányításával átfésültük a terepet, és megmutattuk neki, amit találtunk: ezt aztán vagy magához vette, vagy a vízbe hajította. Felszólított, hogy keressünk ólmot, rezet vagy ónt, amit kivétel nélkül megtartott – sőt még egy öreg szarufésűhöz is ragaszkodott.

Kimondottan szorongtam a társaságában, nem azért, mert tudtam, hogy apám eltiltana tőle, ha a tudomására jutna a dolog, hanem mert féltem Franztól. Örültem, amiért elfogadott, és úgy bánt velem, mint a többiekkel. Parancsolt, mi pedig engedelmeskedtünk; úgy tűnt, mintha ez egy régi, jól bevált szokás volna, holott először voltam vele.

Végül leültünk a földre, Franz pedig a vízbe köpött. Úgy, mint egy igazi férfi; hiányzott egy foga, és a résen keresztül oda célzott, ahova csak akart. Beszélgetni kezdtünk, a fiúk mindenféle iskolai hőstettekkel és gonosz csínyekkel dicsekedtek és nagyoztak. Én csak hallgattam, és attól féltem, hogy épp hallgatásommal hívom fel a figyelmet és haragítom magamra Kromert.

Két társam kezdettől fogva elpártolt tőlem, és Kromer mellé állt; idegen voltam közöttük, és éreztem, hogy öltözetem és viselkedésem ingerli őket. Mint gimnazistát és úri gyereket, Franz nemigen szívelhetett, a másik két fiú pedig – és ebben szinte teljesen biztos voltam – megtagadott és cserbenhagyott volna, ha úgy alakul a dolog.

Félelmemben végül aztán nekem is megoldódott a nyelvem. Kiötlöttem egy rablós történetet, és magamat tettem meg hősének. Az egyik kertből az Eck-malom közelében, lódítottam, egy társammal éjszaka egy egész zsák almát loptunk, de nem ám akármilyet, hanem királyalmát meg aranypárment, a legjobb fajtából valót. Pillanatnyi félelmem elől

ehhez a történethez menekültem; a történetek kitálása és előadása úgy ment, mint a karikacsapás. Nem akartam mindjárt abbahagyni és lehetőleg még nagyobb kutyaszorítóba kerülni, ezért megcsillogtattam művészetemet. Egyikünk, folytattam, őrködött, miközben a másik a fáról ledobálta az almát, a zsák végül olyan nehéz lett, hogy kinyitottuk, és a zsákmány felét otthagytuk, de fél óra múlva visszamentünk a maradékért.

Amikor befejeztem, sikerre számítottam, egészen felhevültem és megmámorosodtam a meséléstől. Két kisebbik társam várakozón hallgatott, Franz Kromer viszont hunyorogva, szúrós tekintettel rám nézett, és fenyegető hangon megkérdezte:

– Ez igaz?

– Igen – feleltem.

– Tehát igaz és megfelel a valóságnak?

– Igen, igaz és megfelel a valóságnak – erősítettem meg konokul, miközben majd belehaltam a félelembe.

– Megesküszöl rá?

Rettenetesen megrémültem, de azonnal igent mondtam.

– Akkor mondd utánam: Isten szent nevére esküszöm!

– Isten szent nevére esküszöm – ismételtam.

Azt hittem, ezzel vége, és örültem, amint Kromer felállt, és elindult. Amikor a hídon jártunk, félénken megjegyeztem, hogy haza kell mennem.

– Csak ne olyan sietősen – nevetett Franz –, hiszen úgyis egy irányba megyünk.

Lassan tovább-ballagott; nem mertem elszökni, ő pedig tényleg a házunk felé tartott. Amikor odaértünk, és megpillantottam házunk kapuját és a súlyos, sárgaréz kilincset, a napfényt és a függönyöket anyám szobája ablakában, fellélegeztem. Ó, hazatérés! Ó, jóságos, áldott visszatérés az otthonba, a fényességbe, a békeességbe!

Amint gyorsan kinyitottam az ajtót, és besurrantam, hogy bevágjam magam mögött, Franz Kromer is befurakodott. Ott állt mellettem a hűvös, sötét, kőlapos folyosón, melyet csak az udvar felől ért fény, megfogta a karomat, és halkán így szólt:

– Csak ne olyan hevesen!

Riadtan meredtem rá. Vasmarokkal szorította a karomat. Azon gondolkoztam, vajon min törheti a fejét, netán bántani akar-e. Ha hangosan és kétségbeesve kiáltanék, gondoltam, valaki talán lesietne odafentről, és megmentene. De nem tettem.

– Mi az? – kérdeztem. – Mit akarsz?

– Semmi különöset. Csak kérdeznék valamit. Nem tartozik a többiekre.

– De mit mondhatnék még? Mennem kell, tudod jól.

– Tudod – kérdezte Franz halkán –, hogy kié az a gyümölcsös az Eck-malom mellett?

– Nem, nem tudom. Talán a molnáré.